

MUNSZTUK (37) *sb m*

munsztuk (29), **muńsztuk** (7), **monsztuk** (1), [**mońsztuk**, **mąnsztuk**, **mąsztuk**]; munsztuk *RejWiz* (2), *RejZwierc* (2), *GórnDworz* (5), *RejPos*, *RejZwierc* (5), *ModrzBaz* (4), *StryjKron*, *KlonŻal*, *KochWr*, *LatHar* (2), *CiekPotr*, *CzahTr* (2); muńsztuk *KochPs*, *KochFr*, *ZawJeft*, *WyprPl*, *SzarzRyt*; monsztuk *OrzQuin*; munsztuk : muńsztuk *GórnRozm* (2 : 2).

-łzt- (34), -łt- (3); -k- (36), -g- (1).

o jasne.

sg *N* munsztuk (6). ◇ *G* munsztuku (3) *RejZwierc*, *KochPs*, *CzahTr*, munsztuka (1) *WyprPl*. ◇ *A* munsztuk (11). ◇ *I* munsztukiem (10); -em (1), -(e)m (9). ◇ *L* munsztuku (1). ◇ *pl N* munsztuki (1). ◇ *G* munsztuk(o)w (2). ◇ *A* munsztuki (2).

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Wędzidło, przyrzqd do kierowania i hamowania koni zwłaszcza narowistych (z niem. Mundstück); frenum Vulg, Cn; camus, echinus, oreae, salivarium Cn (36) : RejZwierc 129; Vczy fie drugi iáko koniá munfztukiem záłomić/ iáko mu gi przypráwić/ y iáko im záthaczáé/ y iáko go z rázu wybość RejZwierc 14; Broń záś łuk profty/ łzáblá ledwo v Hetmáná/ włoczniá/ kiy opalony/ proce kręcone/ łiodlá z dębu bez násłániá/ munfzuki z łyká StryjKron 265; KochFr 79; gdziebyście wzięli konczyrże/ łzáble/ zbroie/ pánczerże/ ruśnice/ tarcze/ drzewcá/ łiodlá/ munfzuki/ y ine rzczy ktore tániey z tych łziem przychodzá/ niż ie brze niedońtátek rzemieśnikow kupi? GórnRozm L3v; WyprPl B; Bom był włiadł bárzo z prętká ná koniá bíftrego/ Nie tráfiwłzy munfuku nań powściágliwego. CzahTr C3v; [Nie bárzoć tho kofztowny á okázály kofzt Kryfthułowi w iechác w Ierolimę na ofle/ y tho okrom łiodlá y pochew/ ábo złothych náthołek y munfukow/ zaiłthe znák to był wielkiego vbońtwá FalcSpr 180v].*

W porównaniach (4): w iármie ty Litwinie przyrodzonym iáko wół chodził/ álbo iákoby zniewolóna monfztukiem Szkápá Páná przyrodzónégo ná grzbiecie łwoim nośiłz *OrzQuin* Q4; A dla tego męłzczyzni widzác tę ich gorácą chćiwość/ połóżyli to zá naiwiętśzá im háńbę/ życ rołpułtnie: y tá boiáźniá oławy/ iáko dużym munfztukiem trzymác ie [*białogłowy*] gwałtem w pocźciwym łyciu mułzá. *GórnDworz* Z8v, Ee5; przyrodzeniu łwemu nie dał fie [*Adam*] rzáđzić á vnośić od pocźciwey powinności łwoiey/ ále iáko twárdym munfztukiem onym łwiętyym rozumem włzytko w łobie hámował y łtánowił *RejZwierc* 4v.

W charakterystycznych połączeniach: munsztuk gębę zálamuje; munsztukiem záłomić; munsztuk ozdoby, powściágliwy.

Wyrażenie: »twardy munsztuk« (4): *RejZwierc* 4v; A ieźdźcowi záśię co pożytecźnieyłzego/ iedno twárdy munfztuk [*łupatis*] w gębę temu dźikiemu łwierzowi wpráwiwłzy/ powrácác go wedle łwoiey woli? *ModrzBaz* 71v; *ZawJeft* 5; *CzahTr* Fv.

Szeregi: »wędzidło i munsztuk« (1): iedno iáko konie bez wędzidł y munfukow [*sine frenis ac capistris*] bijác ná fie/ zębámi y kopytámi łpolne łobie rány zádawáiac *ModrzBaz* 71v.

»munsztuk i wodza« (1): Niebáđźze tedy tym/ co ielt koń/ áni Tym co muł: bo ci w rozum łá obráni/ Y potrzebuiá muńfztuku/ y wódze/ Aby ie człowiek miał po woli w dródze. *KochPs* 44.

W przen (6) : A komu lie co nie zda/ możelz go celowác/ Aleć trzebá ten munsztuk twárdo záhártowác. *RejWiz* A8v, 89; mušilz temu šwowlonemu ošłowi á temu tępemu ciálu šwemu wiác obroku/ á dodáwác mu oštrog/ y przypátrowác mu częŃto munsztuku/ áby šwowlonie nie buiáło. *RejZwierc* A3v, 18.

Zwoty: »na munsztuku chodzić« (1): ochelznác iá [*białogłowę*] wštidem/ á boiáźniá ošławy/ žeby przezdzięki/ ná tym munsztuku chodząc/ czokolwiek dobrego czynić mušiałá. *GórnDworz* T8v.

[*bibl.* »włóżyć mušntuk w gębę [czyj]« = *zmusić kogoś do posłuszeństwa, zniewolić*: To mowi Pan Bog: Oto ia do ciebie Gog kłiążęcia [...] á włożę mušntuk w gębę twoie [*ponam frenum in maxillis tuis*]/ á wywiodę cię/ y wšytko wošłko twoie. *Leop* 1577 *Ez* 38/3 (*Linde*).]

Szereg: »wędzidło a munsztuk« (1): O šrogiez to wędzidło á munsztuk ná tego twárdouštego ošlá náłzego/ [...] á poki nie przydzye wárch do głowy/ poty to iedno mamy/ przed oczymá šwoiemi. *RejPos* 247v; [Niechćieyćie być iáko Koń y Muł/ ktorzyć rozumu niemáią. W mańšthuku á w wędzidle [*in camo et freno*] czelušći ich škrocź/ ktorzy lie ktobie nieprzyštępią. *Leop Ps* 31/9 (*Linde*)].

Przen: *Sposób na powšciąganie, hamowanie czego, na utrzymywanie czego w karnošći (14)* : trzebaby y mušntuki z támtąd przyniešć te/ ktoremi we Włofzech wyštęcki hámuią. *GórnRozm* 13, L.

munsztuk na co (3): *GórnRozm* G2; á kto pod práwem żyć niechce/ ten pod Tyránnem mušić: bo to iuž oštátni munsztuk ná šwąwolá. *KochWr* 31; *LatHar* 259 *marg.*

Zwoty: »munsztukiem hamowác« (2): *GórnDworz* L12v; *ModrzBaz* 71v *cf* »munsztuk praw«, »munsztuk rozumu«.

[»na munsztuku mieć« = *powšciągać*: Tu niehcę žeby kto rozumiał/ iákobych ia šczodrošliwošć wšćiągác/ y onę ná bárzo przykrym mušntuku mieć hciał *SenekaGórn* H.]

»(o)chelznác munsztukiem« (2): Potrzebá tełz cokolwiek pozwolić młodošći. Ktorą, gdy iá ochelznác hcelz przykrym munsztukiem *CiekPotr* 28; *SzarzRyt* B3.

»munsztuk [*na co [a. czemu]*] włóżyć, zakłádać« = *frenos inicere Cn (1 : 1)*: štaráyćie šię áby niektorych złych praw popráwiono/ á ná rošpuštnošć wšzędzie hárcuiącą mušntuk włożono [*frena inici*]. *ModrzBaz* 140v; *LatHar* 132; [Abowiem bez pochyby tá šamá rzecz byłáby doštátetzna włóżyć dobry mašntuk [*wyd. 1585 256*: mošntuk] żywothowi náłzemu/ y pohámowác go od wšyštkiego złęgo *LGranWarszZwierc* 1577 118].

Wyrażenia: »munsztuk praw« (1): Ale ludźiom máiącym rozum/ nie mišłze^{go} y roškofznieyšzego niemiáłoby być/ iáko mušntukiem praw [*frenis legum*] hámowác poządliwošći [!] *ModrzBaz* 71v.

»munsztuk rozumu« (1): iž prawdziwa miłošć czudnošći iešłt wieldze dobra/ y šwięta/ á wštáwicznie wywodzi chwálebne škutki s thych ludzi/ kthorzy rošpuštę šmyšłow/ munsztukiem rozumu hámuią *GórnDworz* L12v.

»twardy, najtwardszy munsztuk« [*šzyk 3 : 1*] (3 : 1): Ale šobie šam špráwił/ twárdy Munsztuk s cnoty. *RejZwierc* 64; *GórnDworz* Aa3; *RejZwierc* 239; *SzarzRyt* B3.

Szereg: »wędzidło i munsztuk« (1): Wędzidło y munsztuk ná grzechy zakłádamy/ iáko tego dotknął S. Ambroży *LatHar* 132.

2. Część instrumentu dętego, którą się trzyma w ustach; ustnik; tu w przen; os fistulae flatoris spiritum moderans et labra continens Cn (1) : Ktoby ná munšztug vczony śmiał położyć wárgi: Ná ktorymeś ty więc dziwne wypráwował pieśni *KlonŻal* B2v.

Synonimy: 1. kaganiec, kawecan, kielzno, klup, kryg, uźdzenica, wędzidło.

AKtt